
Meerkosten voor gemeenten voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen

I Inhoudsopgave

V Voorwoord.....	3
S Samenvatting.....	5
S.1 Meerkosten waterschapsverkiezingen voor gemeenten	5
1 Inleiding.....	7
1.1 Achtergrond van de opdracht.....	7
1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen.....	7
1.3 Opzet van het onderzoek.....	8
1.4 Leeswijzer	9
2 Meerkosten waterschapsverkiezingen	10
2.1 Afbakening van de meerkosten voor waterschapsverkiezingen	10
2.2 Totale kosten voor gecombineerde verkiezingen.....	11
2.3 Meerkosten voor waterschapsverkiezingen (onderzoeksvraag 1).....	12
2.4 Verdeling meerkosten(soorten) waterschapsverkiezingen (onderzoeksvraag 2).....	13
2.5 Ontwikkeling van de kosten (onderzoeksvraag 2).....	14
2.6 Toekomstige regelgeving (onderzoeksvraag 3)	16
2.7 Vervolg.....	17
Bijlagen	18
A Onderzoeksopzet.....	19
A.1.1 Steekproef gemeenten	19
A.1.2 Financiële gegevensverzameling en ophoogprocedure.....	20
B Financiële vragen gemeenten.....	21
B.1.1 Uitgebreide financiële vragenlijst	21
B.1.2 Verkorte financiële vragenlijst.....	23

V Voorwoord

Op 15 maart 2023 vonden de waterschapsverkiezingen plaats. Elk waterschap heeft een door het algemeen bestuur gekozen dagelijks bestuur. Het algemeen bestuur stelt het beleid van het waterschap vast en controleert of het dagelijks bestuur dat beleid goed uitvoert. De leden van het algemeen bestuur worden iedere vier jaar gekozen via waterschapsverkiezingen, die gelijktijdig met de Provinciale Statenverkiezingen plaatsvinden. Gemeenten zijn sinds 2015 verantwoordelijk voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen.

Voor de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen zijn de waterschappen gemeenten wettelijk een vergoeding verschuldigd. In 2019 is door Cebeon onderzocht wat die vergoeding zou kunnen zijn. Het voorliggende onderzoek stelt de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (de Unie) in staat de vergoeding voor de verkiezingen in 2027 en de perioden daarna vast te stellen.

We bedanken alle gemeenten, gemeentesecretarissen, financiële coördinatoren en overige betrokkenen voor hun medewerking aan het onderzoek.

Ook zijn we dank verschuldigd aan de leden van de begeleidingscommissie - bestaande uit vertegenwoordigers van de VNG, de Unie, de Adviescommissie Verkiezingen van de NVVB, twee gemeenten en een waterschap - voor het meedenken over de opzet van het onderzoek en het duiden van de uitkomsten.

dr. J.C. van Rij

Lex Walet, Msc

S Samenvatting

S.1 Meerkosten waterschapsverkiezingen voor gemeenten

In opdracht van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (de Unie) heeft Ceebeon de meerkosten berekend die voor Nederlandse gemeenten gepaard gingen met de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen op 15 maart 2023. Deze *meerkosten* betreffen de *extra* kosten die gemeenten maken voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen *ten opzichte* van de noodzakelijkerwijs gelijktijdige organisatie van de Provinciale Statenverkiezingen.

De waterschappen zijn gemeenten wettelijk een vergoeding verschuldigd voor de met de organisatie van de waterschapsverkiezingen gemoeide meerkosten. Bij de vaststelling van de hoogte van deze vergoeding voor toekomstige waterschapsverkiezingen willen de VNG en de Unie zich baseren op de uitkomsten van voorliggend onderzoek.

De totale meerkosten van de waterschapsverkiezingen op 15 maart 2023 worden geschat op circa 15,1 miljoen euro. Dit komt neer op 1,04 euro per kiesgerechtigde. In totaal waren er bijna 14,5 miljoen personen kiesgerechtigd voor de waterschapsverkiezingen. De voorbereiding en organisatie van de waterschapsverkiezingen (uitslag, communicatie, druk- en verzendkosten stempassen e.d.) zijn goed voor circa 6,5 miljoen euro van de totale meerkosten. Daarnaast is circa 6,7 miljoen euro besteed aan de bezetting van de stembureaus (vergoedingen van (extra) stembureauleden en tellers, catering) en circa 1,9 miljoen euro van de meerkosten is locatieafhankelijk (opbouw van het stembureau, materialen en vervoer daarvan).

De aan de waterschapsverkiezingen verbonden meerkosten beslaan volgens de ondervraagde gemeenten 20,6% van de totale verkiezingskosten (waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen). De met de waterschapsverkiezingen gemoeide kostenposten/soorten zijn vergelijkbaar met die van andere verkiezingen. Het aandeel van de kosten, die als meerkosten kunnen worden beschouwd, verschilt per kostenpost.

In 2019 werden de meerkosten van de waterschapsverkiezingen geschat op circa 11,2 miljoen euro. Voor 2023 bedraagt dit circa 15,1 miljoen euro.¹ Dit betekent een stijging van 3,9 miljoen euro. De stijging van de meerkosten voor de waterschapsverkiezingen wordt veroorzaakt door verschillende factoren. Allereerst is er een toename van de lasten voor de bezetting van de stembureaus, deze post is met circa 39% gestegen. Daarnaast zijn de organisatiekosten, waaronder druk- en verzendkosten, de Centrale Stemopneming (CSO) en de nieuwe procedure voor de vaststelling van verkiezingsuitslagen (NPVV), met ongeveer 48% toegenomen.

Als we de oorzaken van deze stijging analyseren, blijkt dat ongeveer de helft van de toename in de meerkosten kan worden toegeschreven aan de inflatie in de afgelopen jaren. De invoering van de NPVV en de CSO verklaart nog eens 25% van de kostenstijging. Daarnaast draagt de toename van het aantal kiesgerechtigden, van 13,9 miljoen in 2019 naar 14,5 miljoen in 2023, bij aan 10% van de stijging in de meerkosten. Daartegenover staat wel dat het aandeel in de totale kosten van de gecombineerde verkiezingen iets is gedaald. Wanneer we de effecten van inflatie, nieuwe regelgeving, het toegenomen aantal kiesgerechtigden in beschouwing nemen, kunnen we grotendeels de stijging in de meerkosten verklaren.

De invoering van de CSO en de NPVV heeft geleid tot een kostenstijging van circa 7 cent per kiesgerechtigde voor de waterschapsverkiezingen. Deze kosten zijn in bovenstaande berekening meegenomen.

¹ Bedragen in het voorliggende rapport zijn op basis van het prijspeil van het onderzoeksjaar (respectievelijk 2019 en 2023).

Daarnaast zal de verwachte invoering van vervroegd stemmen naar schatting 8 cent per kiesgerechtigde extra kosten met zich meebrengen. Ook wijzigingen in regelgeving zoals de Wet programmatuur en Hulp in het stemhokje zullen bijdragen aan verdere kostenstijgingen, zij het in mindere mate. Wij adviseren deze toekomstige kosten in de afspraken tussen VNG en de Unie mee te nemen.

Deze conclusies worden getrokken op basis van financieel onderzoek met een (netto) steekproef met een respons van 49 Nederlandse gemeenten. Deze gemeenten zijn representatief voor alle Nederlandse gemeenten, de uitkomsten van de steekproef zijn gewogen opgehoogd naar alle Nederlandse gemeenten ($n = 342$, peiljaar 2023).

1 Inleiding

1.1 Achtergrond van de opdracht

Elke vier jaar worden er waterschapsverkiezingen gehouden. Sinds 2015 zijn gemeenten, conform de Kieswet, verantwoordelijk voor de organisatie en uitvoering van deze verkiezingen. De waterschapsverkiezingen worden gecombineerd gehouden met de Provinciale Statenverkiezingen.

Voor de met de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen gemoeide kosten zijn de waterschappen gemeenten wettelijk een vergoeding verschuldigd. Hierbij gaat het om een vergoeding van de feitelijk gemaakte meerkosten: de *extra* kosten die gemeenten noodzakelijkerwijs maken voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen ten opzichte van de gelijktijdige organisatie van de Provinciale Statenverkiezingen.

Om de hoogte van de vergoeding te bepalen voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen in 2027 en de periode daarna, hebben de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de Unie van Waterschappen (de Unie) Cebeon gevraagd om de met de waterschapsverkiezingen gepaard gaande *meerkosten* voor gemeenten in kaart te brengen en daarmee een herijking uit te voeren van het onderzoek dat Cebeon in 2019 hierover heeft gedaan.

De VNG en de Unie bepalen op basis van de in dit rapport beschreven onderzoeksresultaten en in onderling overleg de hoogte van deze toekomstige vergoeding. De minister van Infrastructuur en waterstaat (I&W) stelt daarna de vergoeding bij ministeriële regeling vast. Na deze vaststelling ontvangen gemeenten de vergoeding bovenop de standaardbijdrage uit het Gemeentefonds.

doel van de opdracht

Het onderzoek is gericht op het in kaart brengen van de meerkosten voor gemeenten die samenhangen met de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen op 15 maart 2023. De onderzoeksresultaten zijn bedoeld om de VNG en de Unie een gefundeerde basis te bieden voor een mogelijke herijking van de vergoeding aan gemeenten voor de organisatie en uitvoering van toekomstige waterschapsverkiezingen.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvraag van het onderzoek luidt:

Wat zijn nu de meerkosten van de waterschapsverkiezingen voor gemeenten, ten opzichte van de gelijktijdig georganiseerde Provinciale Statenverkiezingen?

Deze centrale vraag is uitgesplitst in de volgende deelvragen:

1. Wat zijn de totale meerkosten die gemeenten hebben gemaakt voor de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen op 15 maart 2023, ten opzichte van de gelijktijdige (enkelvoudige) organisatie van de Provinciale Statenverkiezingen?
2. Met welke (extra) kosten(soorten) hebben gemeenten te maken bij de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen en hoe hebben deze kosten zich ontwikkeld sinds 2019?
3. Welke invloed heeft eventuele toekomstige regelgeving op de meerkosten van de waterschapsverkiezingen?

1.3 Opzet van het onderzoek

In totaal zijn 120 Nederlandse gemeenten voor het onderzoek benaderd (bruto steekproef) om een voor dit onderzoek samengestelde (financiële) vragenlijst in te vullen naar de feitelijke (meer)kosten voor de organisatie van een gecombineerde verkiezing (zie bijlage). Bij de selectie van deze gemeenten is rekening gehouden met omvang (aantal inwoners en kiesgerechtigden), stedelijkheid (omgevingsadressendichtheid), het aantal kernen per gemeente en een spreiding over de provincies (getrapte steekproef). Tevens hebben we 34 gemeenten benaderd met 2 of meer waterschappen binnen de gemeentegrenzen, waarvan uiteindelijk 16 gemeenten gegevens voor het onderzoek hebben aangeleverd. Door een getrapte steekproef te trekken zijn de verschillende typen gemeenten (o.a. qua kiesgerechtigden en het aantal waterschappen binnen de gemeente) die Nederland kent in voldoende mate in de steekproef vertegenwoordigd en vormt deze steekproef bij een voldoende respons een betrouwbare afspiegeling van alle Nederlandse gemeenten.

De (financiële) vragenlijst is afgestemd met de opdrachtgever en de begeleidingscommissie van het onderzoek (zie bijlage B). Allereerst zijn per gemeente de totale meerkosten van de waterschapsverkiezingen uitgevraagd (door te vragen naar de totale verkiezingskosten en het aandeel meerkosten van dit totaalbedrag dat aan de waterschapsverkiezingen valt toe te schrijven). Vervolgens is gevraagd naar een uitsplitsing in drie onderdelen: locatie-afhankelijke meerkosten, extra personele bezetting van de stembureaus in verband met de waterschapsverkiezingen en tot slot de met voorbereiding en organisatie gemoeide meerkosten. Omdat de respons in eerste instantie tegenviel, is besloten een verkorte vragenlijst te versturen. Veel gemeenten gaven namelijk aan dat de oorspronkelijke versie te gedetailleerd was en dat zij de gevraagde gegevens niet op die manier bijhouden. Veel gemeenten bundelen alle verkiezingskosten en maken geen onderscheid tussen de verschillende onderdelen, waardoor het invullen van de vragenlijst als te tijdrovend werd ervaren. Om toch voldoende bruikbare gegevens te verzamelen, werd de mate van detail verminderd zonder de kern van de vragenlijst te veranderen (zie bijlage). Deze aanpassing maakte het invullen voor gemeenten eenvoudiger en leidde tot een verbetering van de respons. In de analyse zijn de uitkomsten van de verkorte vragenlijst en lange vragenlijst (indien mogelijk) gecombineerd.

Uiteindelijk hebben in totaal 49 gemeenten – binnen de beschikbare tijd voor het veldwerk – (financiële) gegevens aangeleverd (netto steekproef). In de onderstaande tabel staat de verdeling van het aantal gemeenten dat gegevens heeft opgestuurd. Op basis van het aantal gemeenten dat gegevens voor het onderzoek heeft aangeleverd, en de samenstelling van deze gemeenten (zie bijlage), concluderen we dat deze netto steekproef een voldoende basis biedt om een representatief beeld van de meerkosten van de waterschapsverkiezingen op landelijk niveau weer te geven. De beoogde respons van gemeenten is lager dan de gewenste 60 gemeenten. Wel is de variëteit wat betreft het aantal stembureaus per gemeente, de omgevingsadressendichtheid, het aantal kernen en het aantal waterschappen groot, waardoor wij concluderen dat de genomen steekproef voldoende standhoudt om tot robuuste conclusies te komen. Om de robuustheid van de resultaten te testen, hebben we de meerkosten van de waterschapsverkiezingen op twee verschillende manieren berekend. In paragraaf 2.2 presenteren wij een top-downbenadering, waarbij de meerkosten van de waterschapsverkiezingen worden berekend op basis van een algeheel meerkostenpercentage over het totaalbedrag van de gecombineerde verkiezingen. In paragraaf 2.3 gebruiken we een bottom-upbenadering, waarbij de totale meerkosten van de waterschapsverkiezingen worden berekend door per kostenpost een apart ‘meerkostenpercentage’ toe te passen en deze vervolgens op te tellen tot de totale meerkosten voor de waterschapsverkiezingen. Beide methoden leverden een vergelijkbare inschatting van de meerkosten op.

Tabel 1.1: Steekproef en respons naar type respondent

<i>Vragenlijst</i>	<i>Aantal gemeenten</i>
Uitgebreide vragenlijst	24
Verkorte vragenlijst	18
Enkel totale kosten gecombineerde verkiezingen	7
Totaal respondenten	49
weigeringen (geen tijd/niet te splitsen)	19
geen reactie	52
Totale steekproef	120

Zie voor een uitgebreide onderzoeksopzet Bijlage A en voor de (financiële) vragenlijsten Bijlage B.

1.4 Leeswijzer

In het vervolg van dit rapport gaan we achtereenvolgens in op de volgende onderwerpen:

- feitelijke meerkosten voor gemeenten van de organisatie en uitvoering van de waterschapsverkiezingen (hoofdstuk 2);
- bijlage A bevat informatie over de opzet van het onderzoek waaronder de steekproefsamenstelling en de wijze van gegevensverzameling en -analyse;
- bijlage B omvat de voor dit onderzoek gebruikte financiële vragenlijst voor gemeenten en de resultaten hiervan.

2 Meerkosten waterschapsverkiezingen

In totaal ramen we de feitelijke meerkosten van de waterschapsverkiezingen op 15 maart 2023 op 15,1 miljoen euro. Dit komt neer op 1,04 euro per kiesgerechtigde. In totaal waren er bijna 14,5 miljoen kiesgerechtigden. 43% van de meerkosten is gerelateerd aan de voorbereiding en organisatie van de waterschapsverkiezingen (o.a. uitslag, instructie, druk- en verzendkosten). 44% procent is besteed aan de bezetting van de stembureaus (vergoedingen van stembureauleden, tellers, catering). Tot slot betreft ongeveer 13% van de totale meerkosten locatieafhankelijke uitgaven (materialen en vervoer daarvan, verwijsborden, opbouw en eventuele huur van het stembureau).

2.1 Afbakening van de meerkosten voor waterschapsverkiezingen

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de gelijktijdige organisatie van de waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen. De kosten die gemeenten maken voor de Provinciale Statenverkiezingen kunnen worden gezien als 'basiskosten' van de totale verkiezingskosten. De kosten die extra voor de waterschapsverkiezingen worden gemaakt zijn aan te merken als 'meerkosten'.

Meerkosten zijn dus kosten die gemeenten *noodzakelijkerwijs* maken voor de waterschapsverkiezingen *bovenop* de kosten die zij toch al voor Provinciale Statenverkiezingen maken. We hebben hier bij de uitvraag rekening mee gehouden door expliciet te vragen naar de extra kosten specifiek voor de waterschapsverkiezingen. Kostendrijvers zijn factoren die de omvang van de kosten bepalen of in sterke mate beïnvloeden. In dit onderzoek onderscheiden we het aantal kiesgerechtigde, het aantal stembureaus, en het aantal stemlocaties als kostendrijvers voor de (meer)kosten van de verkiezingen.

Opgemerkt moet worden dat het voor gemeenten, in vergelijking met het eerdere onderzoek in 2019, steeds moeilijker is om kosten te scheiden. De eerste keer was dit nog relatief eenvoudig, omdat duidelijker was welke extra werkzaamheden en uitgaven moesten worden gedaan. Gemeenten hebben toen ook investeringen gedaan om bij toekomstige verkiezingen in te spelen op de gecombineerde verkiezingen. In 2023 is sprake van een integrale aanpak van gecombineerde verkiezingen, waardoor het voor veel gemeenten lastig is om een gedegen kostenpercentage als meerkosten te bepalen. Een aantal gemeenten gaf bijvoorbeeld aan dat zij 50% van de kosten als meerkosten voor de waterschapsverkiezingen in 2023 hebben toegerekend. Om overschatting van de meerkosten te voorkomen, zijn de percentages van 50% of hoger niet meegenomen in de analyse voor het gemiddelde percentage van de totale meerkosten. Hoewel het begrijpelijk is dat gemeenten 50% van de kosten toerekenen aan de waterschapsverkiezingen, kan niet worden gesteld dat 50% van de kosten als meerkosten zijn op te vatten. Indien de verkiezingen namelijk wederom apart gehouden zouden worden, zouden de kosten van de Provinciale Statenverkiezingen niet met de helft afnemen. Zo ligt het bijvoorbeeld niet voor de hand dat een enkelvoudige verkiezing met de helft van het aantal stemlokalen of de helft van het personeel kan worden georganiseerd.

De kosten die uit de organisatie² van de waterschapsverkiezingen voortvloeien, zijn te clusteren in verschillende grote onderdelen (zie ook onderzoek van Cebeon uit 2019)

1. bezetting stembureaus: kosten die verband houden met kosten voor personeel, inhuur van derden, leden van stembureaus, opleiding, tellers e.d.;

² De organisatie van een verkiezing is grofweg te verdelen in: 1. voorbereiding (projectmanagement burgerzaken, drukken en verzenden van documenten, organiseren van stembureaus e.d.); 2. stemming (werkzaamheden op de dag 7:30-21:00 uur) en 3. afronding (stemmen tellen, controleren en doorgeven van resultaten, afbouw en transport materialen e.d.).

2. locatie-afhankelijke kosten: kosten die te maken hebben met het inrichten van de stemlokalen, huur van locaties, aanschaf stemborden, stembussen e.d.);
3. organisatie: kosten voorbereiding, kosten voor druk- en verzendkosten (drukken en verzenden van stempassen, stembiljetten en portokosten e.d.);

Aan deze ‘onderdelen’ liggen circa 25 verschillende kostenposten ten grondslag.³ Binnen deze kostenposten is gekeken naar eventuele meerkosten zoals bijvoorbeeld extra stempassen, extra tellers of extra stembussen. Daarnaast hebben (buiten de invloedssfeer van gemeenten of waterschappen) zich sinds de verkiezingen van 2019 ontwikkelingen voorgedaan die mogelijk een effect hebben op de meerkosten voor waterschapsverkiezingen. Een voorbeeld hiervan is de Nieuwe Procedure Vaststelling Verkiezingsuitslagen (NPVV).

2.2 Totale kosten voor gecombineerde verkiezingen

In tabel 2.1a, b en c zijn de kosten van de gecombineerde Provinciale Statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen per gemeentetype weergegeven, op basis van een steekproef van 49 gemeenten. Sommige gemeenten hebben een gedetailleerde opgave gedaan, terwijl anderen alleen een totaalbedrag hebben gegeven. Voor de ophoging van de kosten van de steekproefgemeenten naar landelijk niveau is gebruikgemaakt van drie methoden die sterk samenhangen met de kosten (kostendrijvers voor verkiezingen). Dit zijn: het aantal kiesgerechtigden, het aantal stembureaus, en het aantal stemlocaties.

De eerste methode voor de berekening van de kosten van de gecombineerde verkiezingen baseert de ophoging op het aantal kiesgerechtigden per gemeente (tabel 2.1a). Door de opgegeven kosten van de steekproefgemeenten te extrapoleren naar de volledige populatie, komt het totale bedrag voor gecombineerde verkiezingen uit op 71,8 miljoen euro. Zichtbaar is dat gemeenten met meer dan 200.000 inwoners, per kiesgerechtigde meer uitgeven aan de gecombineerde verkiezingen. De hogere kosten voor gemeenten met meer dan 200.000 inwoners worden voornamelijk veroorzaakt door de hogere lasten voor de inrichting van stembureaus, hogere interne kosten voor de bezetting van de stembureaus en hogere kosten voor de uitslagverwerking en communicatie.

De tweede methode hanteert als ophoogfactor het aantal stembureaus dat werd ingezet voor de gecombineerde verkiezingen (tabel 2.1b). Het aantal stembureaus is een belangrijke kostendrijver. Op basis van deze methode komt het geschatte totaalbedrag uit op 74,3 miljoen euro. Ook hier zien we een relatie met de omvang van een gemeente: meer stembureaus leidt tot hogere kosten per kiesgerechtigde.

De derde methode hanteert als ophoogfactor het aantal stemlocaties dat werd ingezet voor de gecombineerde verkiezingen (tabel 2.1c). Centerdata heeft namens het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties onderzoek gedaan naar het aantal stemlocaties voor de waterschapsverkiezingen in 2023. Een stemlocatie kan namelijk meerdere stembureaus bevatten⁴. Het aantal stemlocaties bepaalt in sterke mate de (huur)kosten. Op basis van deze methode komt het geschatte totaalbedrag uit op 73,4 miljoen euro.

Uit deze drie benaderingen is afgeleid dat de totale kosten van de gecombineerde Provinciale Statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen naar schatting tussen de 71,8 en 74,3 miljoen euro liggen.

³ Deze onderdelen (en onderliggende kostenposten) sluiten aan bij eerder onderzoek van Cebeon en komen ook terug bij andere onderzoeken naar de kosten van verkiezingen.

⁴ Meting Stemlokalen PS WS 2023: Data-analyse van de Provinciale Staten- en waterschapsverkiezingen van 2023, Centerdata.

Tabel 2.1a: Kosten gecombineerde Provinciale Statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen per gemeentegroottegroep, inwoner en kiesgerechtigde (ophoging op basis van het aantal kiesgerechtigden)

gemeentegrootte inwonertal	aantal gemeenten	tot. aantal in- woners (mln)	tot. aantal kiesge- rechtigde (mln)	Totale kosten	
				x mln euro	euro/kiesge- rechtigde
0-50.000	250	6,9	5,6	26,2	4,67
50-100.000	60	4,2	3,3	13,3	3,99
100-200.000	24	3,3	2,7	12,7	4,74
>200.000	8	3,4	2,8	19,6	6,95
Totaal*	342	17,8	14,5	71,8	4,97

* door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen

Tabel 2.1b: Kosten gecombineerde Provinciale Statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen per gemeentegroottegroep, inwoner en kiesgerechtigde (ophoging op basis van stembureaus)

stembureaus ⁵	aantal gemeenten	tot. aantal in- woners (mln)	tot. aantal kiesgerech- tigde (mln)	Totale kosten	
				x mln euro	euro/kiesge- rechtigde
0-10 stembureaus	70	1,1	0,9	3,5	3,98
10-20 stembureaus	127	3,7	2,8	13,5	4,77
20-30 stembureaus	71	3,3	2,9	12,4	4,27
30-50 stembureaus	42	3,1	2,4	9,8	4,07
50+ stembureaus	32	6,7	5,4	35,1	6,47
Totaal*	342	17,8	14,5	74,3	5,14

* door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen

Tabel 2.1c: Kosten gecombineerde Provinciale Statenverkiezingen en waterschapsverkiezingen per gemeentegroottegroep, inwoner en kiesgerechtigde (ophoging op basis van stemlocaties)

stemlocaties ⁶	aantal gemeenten	tot. aantal in- woners (mln)	tot. aantal kiesgerech- tigde (mln)	Totale kosten	
				x mln euro	euro/kiesge- rechtigde
0-10 stemlocaties	74	1,2	0,9	3,7	3,98
10-20 stemlocaties	126	3,7	3,0	14,8	4,87
20-30 stemlocaties	76	3,6	2,9	11,2	3,83
30-50 stemlocaties	36	2,8	2,3	9,7	4,21
50+ stemlocaties	30	6,4	5,2	33,8	6,47
Totaal*	342	17,8	14,5	73,4	5,08

* door afronding kan het totaal afwijken van de som van de onderdelen

2.3 Meerkosten voor waterschapsverkiezingen (onderzoeksvraag 1)

Op basis van de totale kosten voor gemeenten hebben we onderzocht welk percentage als meerkosten kan worden toegerekend aan de waterschapsverkiezingen. In het vorige onderzoek van Cebeon werd

⁵ Een totaal van 9.049 stembureaus (Bron: Waar is mijn stemlokaal? (www.waarismijnstemlokaal.nl))

⁶ Een totaal van 8.669 stemlocaties (Bron: Centerdata, 2023)

geconcludeerd dat 23% van het totale bedrag als meerkosten aan de waterschapsverkiezingen moest worden toegeschreven.

Op basis van de antwoorden van ondervraagde gemeenten komen we in dit onderzoek uit op een geschat meerkostenpercentage van 20,6%. Dit percentage is bepaald op basis van de opgaven van respondenten over het totaal (top-down). Hierbij is rekening gehouden met verschillen tussen groottegroepen. Een mogelijke verklaring voor het lagere percentage is dat bij de vorige verkiezingen investeringen zijn gedaan om de waterschapsverkiezingen te combineren met de Provinciale Statenverkiezingen. Daarbij hebben gemeenten de nodige ervaring opgedaan in organisatie en uitvoering.

Door dit percentage als uitgangspunt te nemen, kan het totale bedrag worden bepaald dat door Nederlandse gemeenten aan de waterschapsverkiezingen is besteed. De totale meerkosten op landelijk niveau liggen daarmee tussen 14,8 en 15,3 miljoen euro. De drie verschillende methoden van ophoging worden tezamen gepresenteerd in onderstaande tabel inclusief de kosten voor de waterschapsverkiezingen per kiesgerechtigde. We ramen de meerkosten voor de waterschapsverkiezingen op 15,1 miljoen euro (1,04 euro per kiesgerechtigde). Dit is berekend door het gemiddelde te nemen van de meerkosten voor de waterschapsverkiezingen, gebaseerd op de bedragen voor de drie verschillende ophogingsmethoden (kostendrijvers).

Tabel 2.2: Meerkosten waterschapsverkiezingen voor verschillende ophogingsmethoden (top-down)

<i>Ophoging kostendrijver</i>	<i>Totaal bedrag verkiezingen (mln)</i>	<i>Totaal bedrag ws-verkiezingen (mln)</i>	<i>Meerkosten waterschapsverkiezingen p/k</i>
<i>Kiesgerechtigden</i>	71,8	14,8	1,02
<i>Stembureaus</i>	74,3	15,3	1,06
<i>Stemlocaties</i>	73,4	15,1	1,05
<i>Gemiddeld (op basis van drie methoden)</i>	73,2	15,1	1,04

2.4 Verdeling meerkosten(soorten) waterschapsverkiezingen (onderzoeksvraag 2)

Tabel 2.3 toont de verdeling van de uitgaven aan de waterschapsverkiezingen, uitgesplitst naar drie hoofd-categorieën: locatie-afhankelijke meerkosten, meerkosten voor bezetting stembureaus en meerkosten voor organisatie. Daarnaast worden de (gemiddelde) percentages weergegeven die door gemeenten zijn aangegeven als meerkosten voor de waterschapsverkiezingen. In de verkiezingskosten onderscheiden wij meerdere kostenposten. In de uitgebreide vragenlijst is per kostenpost gevraagd naar het percentage meerkosten dat specifiek kan worden toegerekend aan de waterschapsverkiezingen. Deze percentages zijn toegepast op de totale kosten per kostenpost, zoals opgegeven door de gemeenten die zowel de uitgebreide als de verkorte vragenlijst hebben ingevuld, om zo de meerkosten voor de waterschapsverkiezingen te berekenen. Vervolgens zijn de kosten per grootteklasse van gemeenten opgehoogd op basis van het aantal kiesgerechtigden.

De meerkosten voor de waterschapsverkiezingen zitten voornamelijk in de drukkosten en het verzenden van de stempassen. Ook worden er meerkosten gemaakt voor zowel interne als externe ambtenaren. De meerkosten voor locatiegebonden kosten zijn aanzienlijk lager en vertegenwoordigen dus een klein percentage van de totale meerkosten.

De voorbereiding- en organisatiekosten van de waterschapsverkiezingen worden geschat op 0,45 euro per kiesgerechtigde en vormen ongeveer 43% van de totale meerkosten. Gemeenten maken bij de voorbereiding en organisatie onder andere meerkosten voor het drukken van stempassen, voorlichting aan kiezers en het verwerken van verkiezingsuitslagen. De meerkosten voor het personeel op de stembureaus bedragen

circa 0,46 euro per kiesgerechtigde, wat neerkomt op 44% van de totale meerkosten. Tot deze kosten behoren onder meer (extra) bemensing, vergoedingen voor (externe) tellers en salariskosten voor ambtenaren. De locatiegebonden kosten bedragen 0,13 euro per kiesgerechtigde (13% van de totale meerkosten). Gemeenten kunnen extra kosten maken voor materialen die specifiek bedoeld zijn voor de waterschapsverkiezingen (zoals verwijsborden, stembussen en stemhokjes), het transport hiervan, en eventueel voor extra stembureaus en de opbouw daarvan.

Tabel 2.3: Totale meerkosten uitgesplitst naar kostensoorten, in euro's per kiesgerechtigde (bottom-up)

<i>Hoofdcategorie</i>	<i>kostensoort</i>	<i>% meerkosten per kostensoort</i>	<i>Meerkosten per kiesgerechtigde</i>
<i>Locatie-afhankelijk</i>	<i>Materialen (inc. Transport)</i>	22%	0,09
<i>Locatie-afhankelijk</i>	<i>Stembureau/locatie</i>	6%	0,04
<i>Locatieafhankelijke kosten</i>	<i>Totaal</i>	13%	0,13
<i>Bezetting stembureaus</i>	<i>Extern</i>	17%	0,16
<i>Bezetting stembureaus</i>	<i>Intern</i>	18%	0,30
<i>Bezetting stembureaus</i>	<i>Totaal</i>	17%	0,46
<i>Organisatie</i>	<i>Uitslag en communicatie</i>	22%	0,10
<i>Organisatie</i>	<i>Drukkosten en verzenden stempassen</i>	36%	0,35
<i>Organisatie</i>	<i>Totaal</i>	32%	0,45
	<i>Totaal bedrag meerkosten per kiesgerechtigde</i>		1,04
	<i>Totaal bedrag meerkosten (mln)</i>		15,1 mln

2.5 Ontwikkeling van de kosten (onderzoeksvraag 2)

Wanneer we de kosten voor de gecombineerde verkiezingen vergelijken met het vorige onderzoek, zien we een duidelijke stijging: van 48,7 miljoen euro in 2019 naar 73,2 miljoen euro in 2023.⁷ De meerkosten voor de waterschapsverkiezingen zijn eveneens toegenomen, van 11,2 miljoen euro in 2019 naar 15,1 miljoen euro in 2023. Dit betekent een stijging van 3,9 miljoen euro. De stijging kan worden verklaard door verschillende factoren. Allereerst heeft nieuwe regelgeving vanuit de CSO en de NPVV geleid tot extra kosten, die ook van invloed waren op de waterschapsverkiezingen. Deze regelgeving verklaart ongeveer 1 miljoen van de stijging, wat neerkomt op 25% van de totale toename in meerkosten. Daarnaast speelt inflatie een belangrijke rol. Tussen 2019 en 2022 is de Consumentenprijsindex (CPI) met 17,4% gestegen, wat een aanzienlijk deel van de kostenstijging verklaart.

Inflatie is verantwoordelijk voor ongeveer 50% van de toename in de kosten voor het organiseren van de verkiezingen. Een andere factor die bijdraagt aan de kostenstijging is de groei van het aantal kiesgerechtigden. In 2019 waren er 13,9 miljoen kiesgerechtigden, terwijl dit aantal in 2023 is gestegen naar 14,5 miljoen. Deze toename verklaart ongeveer 10% van de gestegen meerkosten. Daartegenover staat dat het aandeel van de meerkosten ten opzichte van de totale kosten iets is gedaald in 2023; van 23% naar 21%. Wanneer we de effecten van inflatie, nieuwe regelgeving, het toegenomen aantal kiesgerechtigden in beschouwing nemen, kunnen we 85% van de stijging in de meerkosten verklaren. De resterende 15% van de stijging blijft ongewis. Deze onverklaarde toename lijkt grotendeels te liggen in de kosten voor de bezetting van stembureaus. Dat kan gerelateerd zijn aan het aantal mensen per stembureau maar ook dat de stijging van de cao-lonen sterker is geweest dan de inflatie.

⁷ Bedragen in het voorliggende rapport zijn op basis van het prijspeil van het onderzoeksjaar (respectievelijk 2019 en 2023).

Tabel 2.4: Invloed van CSO en NPVV op de meerkosten voor de waterschapsverkiezingen

<i>Regelgeving</i>	<i>Meerkosten waterschapsverkiezingen (mln)</i>
CSO	0,4
NPVV	0,6
Totaal	1,0

Tabel 2.5: Vergelijking met onderzoek van Cebeon in 2019 van totale meerkosten uitgesplitst naar kostensoorten, in euro's

<i>Vergelijking onderzoeken</i>			
<i>Categorie</i>	<i>Cebeon (2023)</i>	<i>Cebeon (2019)</i>	<i>Procentuele* stijging</i>
Materialen (inc. Transport)	1,3	1,6	-16%
Stembureau/locatie	0,6	0,3	86%
Locatieafhankelijke kosten	1,9	1,9	0%
Extern	2,3	1,6	44%
Intern	4,4	3,2	37%
Bezetting stembureaus	6,7	4,8	39%
Uitslag en communicatie	1,5	1,0	49%
Drukkosten en verzenden stempassen	5,0	3,4	48%
Organisatie	6,5	4,4	48%
Totaal bedrag waterschapsverkiezingen (mln)	15,1	11,2	35%
Percentage meerkosten	20,6%	23%	

* door afronding in 2019 en 2023 kan het percentage afwijken

Naast de vergelijking met het vorige onderzoek is Cebeon ook gevraagd om de bevindingen van dit onderzoek te vergelijken met andere verkiezingen. AEF heeft onderzoek gedaan naar de totale kosten van de Tweede Kamerverkiezingen, terwijl Sira onderzoek verricht naar zowel de kosten van de Tweede Kamerverkiezingen als de Europese verkiezingen. Ten tijde van het schrijven van dit rapport was het onderzoek van Sira echter nog niet openbaar. Wanneer we de uitkomsten van het voorliggende onderzoek vergelijken met het onderzoek van AEF naar de Tweede Kamerverkiezingen, blijkt dat de totale kosten voor de Tweede Kamerverkiezingen ongeveer 20 miljoen euro hoger worden ingeschat dan de kosten voor de gecombineerde verkiezingen.

De kosten voor uitslagverwerking en communicatie, inclusief de bijdrage aan de NPVV, zijn voor beide verkiezingen nagenoeg gelijk. Dit geldt ook voor de kosten gerelateerd aan de CSO. De locatieafhankelijke kosten voor materialen, stembureaus en organisatie liggen bij de gecombineerde verkiezingen iets hoger, namelijk 1,03 euro per kiesgerechtigde, in vergelijking met 0,94 euro per kiesgerechtigde bij de Tweede Kamerverkiezingen. Dit verschil is verklaarbaar doordat de stemlocaties bij de gecombineerde verkiezingen twee verkiezingen tegelijkertijd huisvesten, wat extra logistieke en organisatorische inspanningen vereist. Daarnaast zijn de kosten voor de bezetting van de stembureaus hoger bij de gecombineerde verkiezingen, met een verschil van ongeveer 0,75 euro per kiesgerechtigde. Dit kan worden toegeschreven aan het feit dat het stembureau personeel bijvoorbeeld voor twee verkiezingen stemmen moet tellen. De kosten voor het drukken en verzenden van stempassen worden bij gecombineerde verkiezingen iets lager geraamd dan bij de Tweede Kamerverkiezingen. In vergelijking met 2019 zijn de meerkosten van de waterschapsverkiezingen voor de kostenpost 'drukkosten en verzenden stempassen' met 48% gestegen.

Het grootste verschil in kosten tussen de Tweede Kamerverkiezingen en de gecombineerde verkiezingen betreft echter de post ‘organisatie van verkiezingen voor het interne personeel’ dat gedurende het jaar betrokken is bij de verkiezingsvoorbereidingen. In het onderzoek naar de Tweede Kamerverkiezingen kon voor deze post, door een te lage respons, geen schatting per groottegroep worden gemaakt; de post wordt geraamd op 2,26 euro per kiesgerechtigde. In ons onderzoek hebben we geen vergelijkbare schatting of raming kunnen maken voor deze kosten, aangezien gemeenten deze personeelskosten niet expliciet benoemen of toerekenen als meerkosten voor de waterschapsverkiezingen. Deze kostenpost, die gerelateerd is aan de personele lasten voor verkiezingsvoorbereidingen gedurende het hele jaar, veroorzaakt grotendeels het verschil in de totale kosten tussen de Tweede Kamerverkiezingen en de gecombineerde verkiezingen.

2.6 Toekomstige regelgeving (onderzoeksvraag 3)

Nieuwe regelgeving heeft invloed op de meerkosten van de waterschapsverkiezingen. Voor een deel zitten deze kosten al in de huidige berekening. In de onderstaande tabel is weergegeven wat de meerkosten per kiesgerechtigde zijn voor de waterschapsverkiezingen. Uit berekeningen blijkt dat de invoering van de CSO en de NPVV respectievelijk heeft geleid tot een kostenstijging van 3 en 4 cent per kiesgerechtigde, specifiek voor de waterschapsverkiezingen. Deze 7 cent aan extra kosten zijn al verwerkt in de tabellen uit de vorige hoofdstukken.

Naast de CSO en de NPVV zullen naar verwachting ook enkele andere wetwijzigingen op korte termijn worden geïmplementeerd, wat mogelijk verdere kostenstijgingen met zich meebrengt. Met name het vervroegd stemmen wordt als een aanzienlijke extra kostenpost voor gemeenten gezien, met een geschatte verhoging (meerkosten) van 7 cent per kiesgerechtigde.

Daarnaast zullen de Wet programmatuur en Hulp in het stembokje eveneens invloed hebben op de kostenstijging, zij het in mindere mate dan de eerder genoemde maatregelen. Wanneer we de totale verwachte extra meerkosten voor de waterschapsverkiezingen, als gevolg van nog te implementeren wetgeving per kiesgerechtigde, optellen bij het huidige bedrag van 1,04 euro per kiesgerechtigde, komen we uit op een totaal van 1,18 aan meerkosten per kiesgerechtigde. Vermenigvuldigd met het totale aantal kiesgerechtigden voor de waterschapsverkiezingen van 2023, resulteert dit in een bedrag van 17,1 miljoen euro aan meerkosten. De verwachte invoering van nieuwe regelgeving (Wet programmatuur, vervroegd stemmen, en hulp in het stembokje) wordt daarmee geschat op een toename van circa 2 miljoen euro aan meerkosten.

Tabel 2.6: Inschatting meerkosten voor waterschapsverkiezingen van toekomstige regelgeving

<i>Regelgeving</i>	<i>Inschatting Meerkosten voor waterschapsverkiezingen</i>
CSO	0,03
NPVV	0,04
Subtotaal reeds ingevoerde wetgeving	0,07
Wet programmatuur	0,04
Vervroegd stemmen	0,08
Hulp in het stembokje	0,02
Subtotaal nog te implementeren wetgeving	0,14
Totaal	0,21

2.7 Vervolg

De stijgende prijzen zorgen ervoor dat de uitgaven van gemeenten voor de organisatie van gecombineerde verkiezingen toenemen. De vraag is hoe hier in de toekomst de vinger aan de pols kan worden gehouden. Voor locatiegebonden kosten en organisatiekosten vormt een index als de CPI een mogelijke graadmeter om deze kostenontwikkelingen te volgen. Voor de bezetting van de stembureaus is de CPI echter minder relevant. De loonkosten vormen immers de grootste component van de uitgaven voor de bezetting van stembureaus, en worden minder rechtstreeks beïnvloed door het algemene prijsniveau voor consumenten. In dit geval is het effectiever om te kijken naar de cao-ontwikkelingen bij gemeenten.

Een andere belangrijke kostendrijver is nieuwe regelgeving die leidt tot een stijging van de meerkosten. Regelgeving zoals de verplichtingen vanuit de CSO en de NPVV heeft bijgedragen aan hoger kostenniveau voor verkiezingen. Dit onderzoek raamt de kostenstijging als gevolg van deze regelgeving op 1 miljoen euro. Daarnaast zorgen komende wetswijzigingen, zoals de Wet programmatuur, de invoering van vervroegd stemmen en nieuwe richtlijnen voor hulp in het stemhokje, voor een extra kostenstijging van ongeveer 2 miljoen euro. Het vooraf inschatten van de (meer)kosten van nieuwe regelgeving is vaak complex, maar het is duidelijk dat dergelijke regelgeving aanzienlijke invloed heeft. Zoals toegelicht in paragraaf 2.5, bedragen de kosten voor recent ingevoerde en nog te implementeren regelgeving 0,21 euro per kiesgerechtigde. Het is van belang om bij het vaststellen van de bijdrage van waterschappen hier rekening mee te houden.

Om de financiële impact van andere toekomstige regelgeving nauwkeurig te kunnen inschatten, is het van belang deze ontwikkelingen zorgvuldig te monitoren en de hoogte van de meerkosten voor de waterschapsverkiezingen periodiek bij te stellen.

Bijlagen

A Onderzoekopzet

A.1.1 Steekproef gemeenten

Het onderzoek is gebaseerd op (financiële) gegevens die door gemeenten zijn aangeleverd. Voor het onderzoek is een gestratificeerde en getrapte steekproef samengesteld. Het startpunt hierbij was een bruto selectie van gemeenten (n=120) met verschillende structuurkenmerken. Met de volgende structuurkenmerken hebben we rekening gehouden: inwoners, stedelijkheid (oad) en meerkernigheid. Er is uiteindelijk een respons gerealiseerd van 49 gemeenten.

Tabel A.2: Steekproef en respons naar gemeentegroottegroep

Gemeentegrootte naar inwoneraantal	NL gem.	Steekproef gem.	Respons gem.
0-50.000	250	87	28
50.000-100.000	60	19	12
100.000-200.000	24	7	4
>200.000	8	7	5
Totaal	342	120	49

We hebben er tevens op gelet om gegevens te verzamelen bij gemeenten verspreid over de Nederlandse provincies. Bovendien hebben we gemeenten met één en twee of meer waterschappen binnen de gemeentegrenzen opgenomen in de steekproef.

Tabel A.2: Steekproef en respons naar aantal waterschappen binnen gemeentegrenzen per provincie

	Gemeenten met 1 waterschap			Gemeenten met 2 of meer waterschappen		
	NL	Steekproef	respons	NL	Steekproef	Respons
Groningen	7	2	0	3	2	1
Friesland	17	5	1	1	1	0
Drenthe	2	1	1	10	6	2
Overijssel	16	6	4	9	4	3
Gelderland	44	13	5	7	4	2
Utrecht	19	5	2	7	3	2
Noord-Holland	39	12	4	5	4	4
Zuid-Holland	38	12	5	12	4	0
Zeeland	13	4	0	0	0	0
Noord-Brabant	37	13	6	19	6	2
Limburg	31	10	4	0	0	0
Flevoland	6	3	1	0	0	0
Totaal	269	86	33	73	34	16

A.1.2 Financiële gegevensverzameling en ophoogprocedure

De 120 steekproefgemeenten zijn door Cebeon (in samenwerking met de opdrachtgevers Unie en VNG) benaderd. De uitvraag bij gemeenten is ondersteund door een brief van de VNG en de Unie met het verzoek medewerking te verlenen aan het onderzoek.

De (financiële) vragenlijst is afgestemd met de opdrachtgever en de begeleidingscommissie van het onderzoek. Allereerst zijn per gemeente de totale meerkosten van de waterschapsverkiezingen uitgevraagd (door te vragen naar de totale verkiezingskosten en het aandeel meerkosten van dit totaalbedrag dat aan de waterschapsverkiezingen valt toe te schrijven). Vervolgens is gevraagd naar een uitsplitsing in drie onderdelen: locatie-afhankelijke meerkosten, (extra) personele bezetting van de stembureaus in verband met de waterschapsverkiezingen en tot slot de met voorbereiding en organisatie gemoeide meerkosten. Omdat de respons in eerste instantie tegenviel, is besloten een verkorte vragenlijst te versturen. Gemeenten gaven aan dat de oorspronkelijke versie te gedetailleerd was en dat zij de gevraagde gegevens niet op die manier bijhouden. Veel gemeenten bundelen alle verkiezingskosten en maken geen onderscheid tussen de verschillende onderdelen, waardoor het invullen van de vragenlijst als te tijdrovend werd ervaren.

Om toch voldoende bruikbare gegevens te verzamelen, werd de mate van detail verminderd zonder de kern van de vragenlijst te veranderen (zie bijlage). Deze aanpassing maakte het invullen voor gemeenten eenvoudiger en leidde tot een verbetering van de respons. In de analyse zijn de uitkomsten van de verkorte vragenlijst en lange vragenlijst (indien mogelijk) gecombineerd.

Financiële gegevens zijn door ons gecontroleerd op:

- volledigheid van de gegevens;
- consistentie (totaaltellingen, vergelijking tussen rekening en begroting e.d.);
- plausibiliteit (gespiegeld aan de meerkosten van vergelijkbare gemeenten).

Niet alle gemeenten konden de totale meerkosten uitsplitsen naar onderdelen. Indien over onderdelen wordt gerapporteerd, is dat altijd op basis van de bruikbare respons. Bij grote afwijkingen of niet plausibele antwoorden zijn nadere vragen gesteld aan de betreffende gemeente. Tevens hebben gemeenten op onderdelen geen (of een hele lage) opgave gedaan.

De uitkomsten van de responsgemeenten zijn via een gewogen ophogingsprocedure vertaald naar heel Nederland. Hiertoe hebben we, aan de hand van de door responsgemeenten opgegeven meerkosten, de gemiddelde kosten per inwoner voor gemeenten met verschillende structuurkenmerken berekend. De meerkosten van responsgemeenten zijn direct in de totaalstelling van meerkosten meegenomen. De meerkosten van de overige gemeenten (buiten de netto steekproef) zijn berekend/geschat door de gemiddelde kosten per stemlokaal voor verschillende typen gemeenten te koppelen met het totale aantal stembureaus of inwoners van deze overig gemeenten. Optelling van de (berekende) meerkosten van gemeenten binnen en buiten de netto steekproef levert de meerkosten op landelijk niveau op. Deze meerkosten hebben we uitgedrukt in meerkosten per inwoner en kiesgerechtigde.

Uit deze exercitie kan de conclusie worden getrokken dat de uitkomsten robuust zijn.

B Financiële vragen gemeenten

B.1.1 Uitgebreide financiële vragenlijst

Vragenlijst voor financieel coördinatoren bij gemeenten		Legenda	
Onderzoek 'meerkosten voor gemeenten bij de organisatie van de waterschapsverkiezingen'		Door u in te vullen	
Gemeente:		Berekening (automatisch)	
Toelichting op vragenlijst			
Waterschappen zijn gemeenten wettelijk een vergoeding verschuldigd voor de meerkosten die zij maken voor de organisatie van de waterschapsverkiezingen. Deze vragenlijst maakt onderdeel uit van een onderzoek naar de meerkosten die verbonden zijn aan de organisatie van de waterschapsverkiezingen (zie ook begeleidende email).			
Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de gelijktijdige organisatie van de waterschaps- en provinciale statenverkiezingen. De kosten die gemeenten maken voor de provinciale statenverkiezingen vormen de 'basiskosten' van de totale verkiezingskosten. De kosten die extra voor de waterschapsverkiezingen worden gemaakt zijn aan te merken als 'meerkosten'. Meerkosten zijn dus de kosten die gemeenten noodzakelijkerwijs maken voor de waterschapsverkiezingen bovenop de kosten die zij toch al voor provinciale statenverkiezingen maken.			
Met deze vragenlijst brengen we de meerkosten in kaart. Aangezien het voor ons onderzoek ook belangrijk is om inzicht te krijgen in de totale kosten van de organisatie van de waterschaps- en provinciale statenverkiezingen in 2023, vragen we daarnaast ook naar de totale kosten. We zullen ook vragen naar de meerkosten die gepaard gaan met de invoering van de Nieuwe Procedure Vaststelling Verkiezingsuitslagen (NPVV). Verder ontvangen we graag schattingen van verwachte meerkosten van wetsvoorstellen die momenteel op tafel liggen of in de toekomst mogelijk worden ingevoerd. Indien uw gemeente gebruik maakt van het systeem van centrale stemopneming (CSO), willen we u in dit kader nog enkele aanvullende vragen stellen.			
Voorbeeld onderscheid 'basiskosten' provinciale statenverkiezingen en 'meerkosten' waterschapsverkiezingen			
Gemeenten maken stempassen voor de verkiezingen van provinciale staten en sturen deze in een envelop naar stemgerechtigden. Ook voor de waterschappen worden stempassen gemaakt en deze worden in dezelfde envelop verzonden. De oorspronkelijke stempassen voor de waterschapsverkiezingen behoren tot de meerkosten, maar de kosten van de envelop en de portokosten voor het verzenden van deze envelop niet (basiskosten), tenzij het meesturen van de stempassen voor de waterschapsverkiezingen tot hogere portokosten leidde. In dat laatste geval worden de hogere portokosten aangemerkt als meerkosten.			
A Financiële vragen op totaalniveau (waterschaps- en provinciale statenverkiezingen)			
1 Wat zijn de totale kosten (in euro's) (exclusief btw) van uw gemeente in verband met de organisatie van de waterschaps- en provinciale statenverkiezingen van 15 maart 2023? U vult hier het totaal van de feitelijk gemaakte kosten (rekening) in voor de organisatie van beide verkiezingen. NB Het gaat hier alleen om de kosten voor de organisatie van beide verkiezingen (eventuele structurele lasten dienen niet mee te worden genomen)			
Totale kosten voor de organisatie van de waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen in 2023: Wilt u ons tevens de (laatste) afrekening voor de waterschaps- en Provinciale Statenverkiezingen van 15 maart 2023 toesturen? (specificatie op grootboekniveau, bij voorkeur in de vorm van een Excel-spreadsheet)			
2 Geef s.v.p. de verhouding/verdeling van (meer)kosten tussen beide verkiezingen in het jaar 2023 weer, als aandeel (%) van de totale kosten. Als u niet het precies weet volstaat een inschatting, al dan niet op basis van begrotingscijfers.			
Basiskosten provinciale statenverkiezingen (als aandeel van totale kosten)		Meerkosten waterschapsverkiezingen (als aandeel van totale kosten)	Totaal (100%)
0%		0%	0%
Toelichting bij A2 (evt. over nauwkeurigheid inschatting):			
3 Hoeveel formatie (in fte's, afgerond op tienden) wordt per jaar vanuit Burgerzaken en/of de gehele organisatie ingezet t.b.v. (alle) verkiezingen?			
2021			
2022			
2023			
B Financiële vragen op onderdelen			
U vult hier feitelijk gemaakte kosten (rekening) (exclusief btw) in. Het bedrag dat is ingevuld bij A1 splitst u uit in 3 hoofdonderdelen: B1 Kosten voor de stemlocaties B2 Kosten voor de personele bezetting van de stembureaus B3 Voorbereidingskosten en kosten achteraf (uitslag) De optelsom van de totalen van B1 + B2 + B3 is dus gelijk aan het bedrag in A1. Aan het eind van B3 ziet u in blauw een controle hierop.			
B1 Locatie-afhankelijke meerkosten organisatie waterschapsverkiezingen en totale locatie-afhankelijke kosten gecombineerde verkiezingen (waterschappen en provinciale staten).			
NB bij meerkosten gaat het alleen om kosten die noodzakelijkerwijs zijn gemaakt voor de waterschapsverkiezingen bovenop de kosten die toch al zouden zijn gemaakt voor de provinciale statenverkiezingen. Denk bijv. aan de aanschaf en/of opbouw van extra stemhokjes, -busjes en/of potloden, en/of extra gemaakte transportkosten specifiek voor de waterschapsverkiezingen. Kosten die reeds worden gemaakt voor de provinciale statenverkiezingen dienen te worden verrekend bij de totale kosten. Specificeer de (meer)kosten die betrekking hebben op de locatie (locatie-afhankelijke kosten):			
	Meerkosten waterschapsverkiezingen	Totale locatie-afhankelijke kosten (= kosten provinciale statenverkiezingen + meerkosten waterschapsverkiezingen)	
1 materialen	uitgaven voor stemhokjes, stembussen, potloden, wegwijsers, overige inrichting. t.b.v. locatie (aanschaf, huur of kapitaalasten)		
2 transport van materialen	uitsluitend voor vervoer van de materialen, transportkosten (niet voor opbouw)		
3 opbouw stembureau in stemlokaal	uitsluitend personeelskosten voor het inrichten van de stemlokalen NB alleen extra activiteiten specifiek voor de waterschapsverkiezingen rekenen we als meerkosten		
4 huur stemlocatie	huurprijzen en interne verrekening binnen de gemeente (bij gebruik gemeentelijke gebouwen). NB indien voor de waterschapsverkiezingen dezelfde stemlocatie (met dezelfde kosten) wordt gebruikt als voor de prov. statenverkiezingen, dan dienen deze kosten niet tot meerkosten te worden gerekend, maar te worden verrekend in de totale locatie-afhankelijke kosten		
5 overhead specifiek voor stembureaus (o.a. ICT, directie, management, financiën/controle)	NB s.v.p. een scheiding maken tussen de totale overhead gemeentelijk met locatie-afhankelijke kosten (waterschaps- en prov. Statenverkiezing) en de overhead gemeentelijk met de waterschapsverkiezingen		
6 overige kosten specifiek voor stembureaus (toelichten hieronder)	indien hier een bedrag wordt ingevuld, hieronder toelichten wat het betreft		
Toelichting bij B1:			
Totaal locatie-afhankelijke (meer)kosten (berekening)	€	-	€

B2 Kosten personele bezetting van stembureaus			
NB alleen wanneer de waterschapsverkiezingen tot bijv. hogere salariskosten en/of extra vergoedingen van ambtenaren en/of stembureauleden leiden (c.q. hogere kosten dan bij de organisatie van alleen de provinciale statenverkiezingen; al dan niet doordat extra bemensing wordt ingehuurd/uitbetaald speciaal voor de waterschapsverkiezingen), dan dienen deze kosten tot meerkosten te worden gerekend.			
Personele bezettingskosten die zich ook bij de organisatie van de provinciale statenverkiezingen voordoen dienen bij de totale kosten te worden inbegrepen.			
	Meerkosten waterschaps verkiezingen	Totale kosten personele bezetting (= kosten provinciale statenverkiezingen + meerkosten waterschapsverkiezingen)	
1 salariskosten ambtenaren, lid stembureau			exclusief catering/maaltijdvergoeding, maar inclusief bijwonen/tot zich nemen instructie en reiskosten NB daar waar voor de waterschapsverkiezingen extra ambtenaren/stembureauleden zijn ingezet, dienen de kosten daarvan tot meerkosten te worden gerekend
2 aparte (extra) vergoeding ambtenaren			exclusief catering/maaltijdvergoeding, maar inclusief bijwonen/tot zich nemen instructie en reiskosten
3 vergoeding externe leden stembureaus			exclusief catering/maaltijdvergoeding, maar inclusief bijwonen/tot zich nemen instructie en reiskosten
4 vergoeding aparte tellers (niet lid stembureau)			vergoeding voor mensen die alleen tellen, indien van toepassing exclusief catering, maar inclusief bijwonen/tot zich nemen instructie en reiskosten NB daar waar voor de waterschapsverkiezingen extra tellers zijn ingezet, dienen de kosten daarvan tot meerkosten te worden gerekend
5 kosten catering/maaltijdvergoeding t.b.v stembureauleden en tellers			
6 overhead specifiek voor personele bezetting van stembureaus (o.a. ICT, directie, management, financiën/control)			NB s.v.p een scheiding maken tussen de totale overhead gemoed met bezetting stembureaus (waterschaps- en prov. Statenverkiezing) en de overhead gemoed met de waterschapsverkiezingen
7 overige kosten specifiek voor personele bezetting van stembureaus (toelichten hieronder)			indien hier een bedrag wordt ingevuld, hieronder toelichten wat het betreft
Toelichting bij B2:			
Totaal (meer)kosten personele bezetting	€ -	€ -	
Voor waterschapsverkiezingen totaal aantal ingezette personen extra ingezette personen (inc (=bemensing voor provinciale staten verkiezingen verkiezingen + extra bemensing			
8 totaal aantal stembureauleden en tellers	0	0	
9 waarvan: aantal ambtenaren	0	0	
10 waarvan: aantal externe stembureauleden	0	0	
11 waarvan: aantal externen dat uitsluitend teller is	0	0	

B3 Voorbereiding en organisatie waterschapsverkiezingen 2023 (ind. voorlichting en communicatie naar kiezers en ondersteuning/voorlichting voor stembureau)			
NB Daar waar de waterschapsverkiezingen tot extra voorbereidingskosten leiden, bovenop de reeds voor de provinciale statenverkiezingen gemaakte voorbereidingskosten, dienen deze tot meerkosten te worden gerekend.			
	Meerkosten waterschaps verkiezingen	Totale kosten voorveredid (= kosten provinciale statenverkiezingen + meerkosten waterschapsverkiezingen)	
1 kosten (ambtenaren) burgerzaken voorbereiding en organisatie selectie stemgerechtigden, werving en selectie stembureauleden			exclusief vergoeding stembureauleden (zie B2), exclusief geven van instructie NB extra werkzaamheden voor het in kaart brengen van de stemgerechtigden voor het/de waterschap(pen) binnen uw gemeente dienen tot de meerkosten te worden gerekend
2 voorlichting en communicatie richting kiezer voorafgaand aan de waterschapsverkiezingen folders, advertenties, lokale media			exclusief aanplakborden. NB daar waar voor de waterschapsverkiezingen extra activiteiten zijn ondernomen / aanvullende kosten zijn gemaakt (denk bijv. aan folders waterschapsverkiezingen) dienen deze tot meerkosten te worden gerekend.
3 kosten voor instructie/voorlichting/ opleiding van leden stembureau en tellers voor en op de verkiezingsdag zelf			Voor het geven van instructie (volgen instructie-in onderdeel B2)
4 aanplakborden			
5 kosten drukken en verzenden stempassen, bijjetten volmachten, kiezerspassen e.d.			NB1 zie voorbeeld inleiding m.b.t. 'meerkosten'. Aanmaak stempassen voor waterschapsverkiezingen behoort tot meerkosten NB2 indien er kosten (extra bijjetten, kiezerspas e.d.) worden gemaakt om kiezers op meerdere locaties voor waterschap te kunnen laten stemmen dienen deze kosten eveneens tot meerkosten te worden gerekend
6 kosten voor de uitslag (inclusief NPVV) afhandeling, proces verbaal (PV), Invoer PV Inhuur typisten/scannen/plaatsen PV's op website			
7 overhead specifiek voor voorbereiding en organisatie verkiezingen (o.a. ICT, directie, management, financiën/control)			NB s.v.p een scheiding maken tussen de totale overhead gemoed met voorbereiding/organisatie (waterschaps- en prov. Statenverkiezing) en de overhead gemoed met de waterschapsverkiezingen
8 overige kosten specifiek voor voorbereiding en organisatie verkiezingen (bijv. parkeerkosten, taxi e.d.)			hieronder toelichten of specificatie mee sturen indien er over overige kosten zijn
Toelichting bij B3:			
Totaal (meer)kosten voorbereiding (berekening)	€ -	€ -	
CONTROLE TELLING TOTAAL minus ONDERDELEN		€ -	
9 Toelichting als controle telling niet sluitend is:			

C	Vragen centrale stemopneming (CSO)	
	1 Heeft uw gemeente aan CSO gedaan?	
	2 Leidt CSO voor uw gemeente tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen in vergelijking met de "gebruikelijke manier van tellen" ?	
	Toelichting bij C2:	
	3 Kunt u een inschatting geven van het verschil (in euro's) in kosten tussen CSO en de "gebruikelijke manier van tellen" voor de waterschapsverkiezingen NB met dit verschil doelen we op de totale kosten van het CSO minus de kosten van de "gebruikelijke manier van tellen" voor de waterschapsverkiezingen	
	Toelichting bij C3:	
D	Vragen Nieuwe Procedure Vaststelling Verkiezingsuitslagen (NPVV)	
	1 Leidt de NPVV voor uw gemeente tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen in vergelijking met de "gebruikelijke manier van vaststellen verkiezingsuitslagen"?	
	Toelichting bij D1:	
	2 Kunt u een inschatting geven van het verschil (in euro's) in kosten voor de waterschapsverkiezingen tussen NPVV en de oude manier van vaststellen van de verkiezingsuitslag NB met dit verschil doelen we op de totale kosten van de NPVV minus de kosten van de oude manier het vaststellen van de verkiezingsuitslag voor de waterschapsverkiezingen	
	Toelichting bij D2:	
E	Vragen wetsvoorstellen	
	Naar verwachting zullen er steeds meer toetsingscriteria en controleprotocollen vanuit de Kiesraad worden geïntroduceerd, die gemeenten verplichten om hun verkiezingsorganisatie aan te passen. Deze toenemende regulering kan aanzienlijke gevolgen hebben voor de kosten die gepaard gaan met de organisatie van de waterschapsverkiezingen. Daarom vragen we u hieronder om schattingen te maken van hoeveel eventuele wetsvoorstellen eventueel extra zullen kosten voor de waterschapsverkiezingen.	
E1	Wet programmatuur verkiezingsuitslagen De Wet programmatuur verkiezingsuitslagen (WPV) is in maart 2024 in het leven geroepen om het proces van het vaststellen van verkiezingsuitslagen in Nederland te moderniseren en veiliger te maken. De wet reguleert het gebruik van software bij de berekening en vaststelling van verkiezingsuitslagen, zoals bij de gemeentelijke, provinciale en waterschapsverkiezingen.	
	1 Zal deze wet programmatuur verkiezingsuitslagen voor uw gemeente tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen leiden in vergelijking met de "gebruikelijke manier van vaststellen verkiezingsuitslagen"?	
	2 Kunt u een inschatting geven van het verwachte verschil (in euro's) in kosten voor de waterschapsverkiezingen met deze WPV en het systeem vóór het WPV NB met dit verschil doelen we op de totale verwachte kosten voor de waterschapsverkiezingen van het WPV minus de kosten van de gebruikelijke manier van het vaststellen van de verkiezingsuitslag	
	Toelichting bij E1.2:	
E2	Initiatiefwetsvoorstel Vervroegd stemmen Dit initiatiefwetsvoorstel, momenteel in behandeling bij de Tweede Kamer, beoogt om kiezers de mogelijkheid te geven hun stem uit te brengen over een periode van drie dagen in plaats van slechts één dag. Het voorstel is bedoeld om het stemproces toegankelijker te maken, zodat meer mensen de kans krijgen om te stemmen, bijvoorbeeld als ze op de reguliere verkiezingsdag verhinderd zijn.	
	1 Zal deze wet Vervroegd stemmen (bij instemming van de Tweede en Eerste Kamer) voor uw gemeente leiden tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen in vergelijking met de gebruikelijke manier van het organiseren van verkiezingen?	
	2 Kunt u een inschatting geven van het verschil (in euro's) in kosten voor de waterschapsverkiezingen wanneer deze wet zal worden ingevoerd? NB met dit verschil doelen we op de totale kosten voor de waterschapsverkiezingen van het systeem met de wet Vervroegd stemmen minus de kosten van de gebruikelijke manier van het organiseren van verkiezingen	
	Toelichting bij E2.2:	
E3	Hulp in het stemhokje Het wetsvoorstel "Hulp in het Stemhokje" richt zich op het verbeteren van de toegankelijkheid van het stemproces voor kiezers met een beperking. Het doel van dit voorstel is om ervoor te zorgen dat alle kiesgerechtigde burgers met een fysieke, visuele of andere beperking de mogelijkheid krijgen om op een zelfstandige en correcte manier hun stem uit te brengen, met behulp van begeleiding indien nodig.	
	1 Zal deze wet Hulp in het stemhokje (bij instemming van de Tweede en Eerste Kamer) voor uw gemeente leiden tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen in vergelijking met de gebruikelijke manier van het organiseren van verkiezingen?	
	2 Kunt u een inschatting geven van het verschil (in euro's) in kosten voor de waterschapsverkiezingen wanneer deze wet zal worden ingevoerd? NB met dit verschil doelen we op de totale kosten van het systeem met de wet Hulp in het stemhokje minus de kosten voor de waterschapsverkiezingen van de gebruikelijke manier van het organiseren van de verkiezingen	
	Toelichting bij E4.2:	
	Dank voor het invullen van de vragenlijst Graag de ingevulde vragenlijst terugsturen naar: -> verkiezingen@cebeon.nl	

B.1.2 Verkorte financiële vragenlijst

A			
	1 Wat zijn de totale kosten (in euro's) (exclusief btw) van uw gemeente in verband met de organisatie van de waterschaps- en provinciale statenverkiezingen van 15 maart 2023?		
	€ - euro		
	2 Wat is de verhouding van de meerkosten van waterschapsverkiezingen van 2023, als aandeel (%) van de totale kosten? (bijvoorbeeld: de meerkosten van de waterschapsverkiezingen zijn 300.000 euro, de kosten van de totale verkiezingen zijn 1.000.000, dan is de verhouding van de meerkosten van de waterschapsverkiezingen 30%)		
	0% %		
	3 Wat zijn de totale kosten per onderdeel (in euro's) (exclusief btw) van uw gemeente in verband met de organisatie van de waterschaps- en provinciale statenverkiezingen van 15 maart 2023? Vul daarnaast in de gele vakjes de schatting van de procentuele verdeling van deze totale kosten naar de waterschaps- en provinciale statenverkiezingen (dus bijvoorbeeld: 80% van de kosten voor materialen op provinciale statenverkiezing en 20% voor waterschapsverkiezingen)		
		euro's	% Provinciale statenverkiezing Waterschapsverkiezingen
	Materialen (incl. Transport)	€ -	0% 0%
	Stembureau/locatie (incl. Opbouw en huur)	€ -	
	Salariëskosten ambtenaren (incl. aparte vergoedingen en overhead)	€ -	
	Vergoedingen externe stembureau en tellers	€ -	
	Salariëskosten ambtenaren (burgerzaken, incl. overhead)	€ -	
	Voorlichting (richting kiezer en instructie stembureauleden en tellers)	€ -	
	Kosten drukken en verzenden stempassen	€ -	
	Kosten voor de uitslag (o.a. afhandeling proces-verbaal)	€ -	
		€ -	
		€ -	
	TOTAAL	€ -	

B Vragen centrale stempopneming (CSO)	
1	Heeft uw gemeente aan CSO gedaan? []
2	Leidt CSO voor uw gemeente tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen in vergelijking met de "gebruikelijke manier van tellen" ? []
	Toelichting bij B2: []
3	Kunt u een inschatting geven van het verschil (in euro's) in kosten tussen CSO en de "gebruikelijke manier van tellen" voor de waterschapsverkiezingen NB met dit verschil doelen we op de totale kosten van het CSO minus de kosten van de "gebruikelijke manier van tellen" voor de waterschapsverkiezingen € [] - []
	Toelichting bij B3: []
C Vragen Nieuwe Procedure Vaststelling Verkiezingsuitslagen (NPVV)	
1	Leidt de NPVV voor uw gemeente tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen in vergelijking met de "gebruikelijke manier van vaststellen verkiezingsuitslagen"? []
	Toelichting bij C1: []
2	Kunt u een inschatting geven van het verschil (in euro's) in kosten voor de waterschapsverkiezingen tussen NPVV en de oude manier van vaststellen van de verkiezingsuitslag NB met dit verschil doelen we op de totale kosten van de NPVV minus de kosten van de oude manier het vaststellen van de verkiezingsuitslag voor de waterschapsverkiezingen € [] - []
	Toelichting bij C2: []
D Vragen wetsvoorstellen	
Naar verwachting zullen er steeds meer toetsingscriteria en controleprotocollen vanuit de Kiesraad worden geïntroduceerd, die gemeenten verplichten om hun verkiezingsorganisatie aan te passen. Deze toenemende regulering kan aanzienlijke gevolgen hebben voor de kosten die gepaard gaan met de organisatie van de waterschapsverkiezingen. Daarom vragen we u hieronder om schattingen te maken van hoeveel eventuele wetsvoorstellen eventueel extra zullen kosten voor de waterschapsverkiezingen.	
D1	Wet programmatuur verkiezingsuitslagen De Wet programmatuur verkiezingsuitslagen (WPV) is in maart 2024 in het leven geroepen om het proces van het vaststellen van verkiezingsuitslagen in Nederland te moderniseren en veiliger te maken. De wet reguleert het gebruik van software bij de berekening en vaststelling van verkiezingsuitslagen, zoals bij de gemeentelijke, provinciale en waterschapsverkiezingen.
1	Zal deze wet programmatuur verkiezingsuitslagen voor uw gemeente tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen leiden in vergelijking met de "gebruikelijke manier van vaststellen verkiezingsuitslagen"? []
2	Kunt u een inschatting geven van het verwachte verschil (in euro's) in kosten voor de waterschapsverkiezingen met deze WPV en het systeem vóór het WPV NB met dit verschil doelen we op de totale verwachte kosten voor de waterschapsverkiezingen van het WPV minus de kosten van de gebruikelijke manier van het vaststellen van de verkiezingsuitslag € [] - []
	Toelichting bij D1.2: []
D2	Initiatiefwetsvoorstel Vervroegd stemmen Dit initiatiefwetsvoorstel, momenteel in behandeling bij de Tweede Kamer, beoogt om kiezers de mogelijkheid te geven hun stem uit te brengen over een periode van drie dagen in plaats van slechts één dag. Het voorstel is bedoeld om het stemproces toegankelijker te maken, zodat meer mensen de kans krijgen om te stemmen, bijvoorbeeld als ze op de reguliere verkiezingsdag verhinderd zijn.
1	Zal deze wet Vervroegd stemmen (bij instemming van de Tweede en Eerste Kamer) voor uw gemeente leiden tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen in vergelijking met de gebruikelijke manier van het organiseren van verkiezingen? []
2	Kunt u een inschatting geven van het verschil (in euro's) in kosten voor de waterschapsverkiezingen wanneer deze wet zal worden ingevoerd? NB met dit verschil doelen we op de totale kosten voor de waterschapsverkiezingen van het systeem met de wet Vervroegd stemmen minus de kosten van de gebruikelijke manier van het organiseren van verkiezingen € [] - []
	Toelichting bij D2.2: []
D3	Hulp in het stemhokje Het wetsvoorstel "Hulp in het Stemhokje" richt zich op het verbeteren van de toegankelijkheid van het stemproces voor kiezers met een beperking. Het doel van dit voorstel is om ervoor te zorgen dat alle kiesgerechtigde burgers met een fysieke, visuele of andere beperking de mogelijkheid krijgen om op een zelfstandige en correcte manier hun stem uit te brengen, met behulp van begeleiding indien nodig.
1	Zal deze wet Hulp in het stemhokje (bij instemming van de Tweede en Eerste Kamer) voor uw gemeente leiden tot hogere of lagere kosten voor de waterschapsverkiezingen in vergelijking met de gebruikelijke manier van het organiseren van verkiezingen? []
2	Kunt u een inschatting geven van het verschil (in euro's) in kosten voor de waterschapsverkiezingen wanneer deze wet zal worden ingevoerd? NB met dit verschil doelen we op de totale kosten van het systeem met de wet Hulp in het stemhokje minus de kosten voor de waterschapsverkiezingen van de gebruikelijke manier van het organiseren van de verkiezingen € [] - []
	Toelichting bij D3.2: []